

Zdeňka Jelínková

Lidový tanec moravských Chorvatů na Mikulovsku ve vztahu k sousedním oblastem

Vývoj lidové kultury na jižní Moravě je spojen již více jak po čtyři století nerozlučně s chorvatskou menšinou. Chorvati, kteří v průběhu 16. století opouštěli svoji vlast před tureckými náporů, osídlovali některá území podél uhersko-rakouských a slovensko-moravsko-rakouských hranic. Na jižní Moravě dosahovalo jejich osídlování až na Kyjovsko. Největší koncentrace chorvatského osídlení byla však v okolí Břeclavi, jak dosvědčují i názvy některých obcí (Charvátská Nová Ves v okolí Poštorné, Lednice – později silně poněmčená – a Hlohovec).¹

Druhou oblastí bylo Mikulovsko, především tři obce na hranicích moravsko-rakouských: Dobré Pole (Gutfjeld), Frélichov (Frjélištorf – nyní Jevišovka) a Nový Přerov (Nova Prerava). Zatímco Chorvaté na Břeclavsku a podobně i na dnešním dolnorakouském Moravském poli (Marchfeldu) ve slovanském prostředí časem zcela splynuli s domácím obyvatelstvem, Chorvaté na Mikulovsku na bývalém drnholeckém panství ve shora uvedených obcích, obklopených obyvatelstvem německy mluvícím, si udrželi svoji řeč, kroje, zvyky, hudbu, písně a tance až do roku 1948, kdy byli rozptýleně rozsidleni do četných lokalit jiho- a severomoravského kraje. Jejich původní bydliště byla osídlována novým obyvatelstvem podobně jako ostatní vysídlené obce a města jihomoravská.

Moravským Chorvatům a jejich životu a kultuře byla věnována téměř nepřetržitě pozornost ze strany moravských, českých, ale také chorvatských badatelů, možno říci od začátku 19. století. (Některé zprávy se objevují v topografických pracích již koncem 18. století.) Zhusta se tak dělo souběžně se zkoumáním lidové kultury obyvatelstva Podluží, a to jak na našem dnešním území především na Břeclavsku, tak i na území slovanských vesnic na Moravském poli (Marchfeldu) v Dolních Rakousích.²

Téměř všechny uvedené zprávy a prameny se zaměřují na kroj, zvyky (zvláště svatební a hodové), lidové písně, hudbu a tanec. Často se v nich nečiní rozdíl mezi Podlužáky a Chorvaty. Pokud jde o lidový tanec, písně a hudbu a o jejich charakteristiku, je překvapující, že ve všech zprávách z první poloviny 19. století vyznívá popis tance, jeho formy, tanečních pohybů a kroků, jeho průběhu i vzájemné vazby jednotlivých tanečních figur, tanečních písní i doprovodné hudby, téměř stejně – pouze s některými odchylkami většinou nepodstatného významu, ať už jde o tanec z oblasti Podlužáků kolem Břeclavi nebo Ranšpurku na Moravském poli, či Chorvatů z Mikulovska. Jednotliví autoři těchto zpráv a pojednání, ať už je to hospodářský úředník z Lednice Josef A. Zeman v letech 1808 a 1811, farář Josef Bohuňovský v Ranšpurku v Dolních Rakousích v roce 1819 nebo Alois W. Šembera v letech 1844 a 1848, zaznamenávají identickou taneční formu – regionálně i historicky vyhraněný taneční typ, obsahující dva významné taneční prvky: chlapecké vyskakování do výšky před muzikou prestižního významu s tleskáním v letu na opatky ohnuté jedné nebo obou nohou, přizdobované tu a tam tanečními ciframi křepčivého rázu, a společné víření chlapce a dívky na místě kolem společné osy jedním i druhým směrem. Tento taneční „archetyp“ měl ve stejném období paralely u hanáckých Slováků, stejně jako na Kyjovsku a patrně též na Strážnicku, Hornácku a veselském Dolňácku až k Chřibům (Osvětimany).³

V jihomoravských lokalitách na Podluží a u Chorvatů na Mikulovsku a v Dolních Rakousích na Moravském poli byl tedy podle Zemana, Bohuňovského a Šembery průběh tance následující. Při muzice, složené ze dvou houslistů a gajdoše, si jednotliví tanečníci nejprve sólově zatančili v kruhu ostatních chlapců skočný tanec po předzpěvu u příslušné písně, kterou pak hudba opakovala k tanci. Při hře muziky se pak sólista snažil co nejlépe vyskakovat do výše a současně tleskal pravíci na holínku pravé nohy nebo na podpatek.

Podle některých pramenů přizdoboval na začátku nebo na konci toto vyskakování zvláštními křepčivými prvky, při kterých se uplatňoval (podle Zemana) i zvukomalebný cinkot v dutém kovovém podpatku čízem. Pak teprve, když se dosti vyskáká za současného tleskání chlapců v kruhu nebo půlkruhu kolem něho, přivolal k sobě tanečnici. Podle J. A. Zemana, jakmile tanečník začal po předzpěvu taneční písně skákat a tleskat na podpatek pravé holínky, ihned se k němu přitočila dívka, která se vedle něho otáčela na místě kolem své osy doprava, až chlapec ukončil vyskakování. Pak se uchopili k víření a na další opakování nápěvu hudbou vířili na místě přibližně jako u vrtěné až do konce tance oběma směry (viz dále popis). S ní pak zatančil na stejný nápěv, opakovaný znovu muzikou, *malý taneční rej* na způsob vrtěné s oboustranným vířením, prokládaným nebo ukončeným společnými podupy nebo výskoky.

Ozdobené chlapecké skočné cifry mezi vlastním vyskakováním chlapců, označované na Podluží jako „grepčení“, v Ranšpurku „krepčené“ (podobně i na slovenském Záhorí), jsou patrně uchovány v některých družích hošijí, při nichž tanečník rovněž na začátku nebo na konci zagrepčí – zacifruje.⁴

Společné víření dvojice (držení dvojice k víření u zatím nejstarších zjištěných tanečních tvarů ze začátku 19. století, popsané některými z autorů, např. J. A. Zemanem) je zřejmě shodné s držením údajně tanečního páru z Lanžhota na terakotovém polychromovaném sousoší, nalezeném na milotickém zámku, nyní uloženém ve dvou exemplářích v Národopisném muzeu v Praze. Toto postavení a držení je shodné s držením a postavením známým u starších druhů točivých tanců, např. u sedlácké.⁵

V některých nejstarších družích se podle jednotlivých záznamů v určitých případech měnilo při víření uvedené polootevřené držení na postavení a držení bočné (tzv. *čardášové* podle dnešní terminologie), jak můžeme zaznamenat v jednotlivých popisech (viz přehled v příloze).

Tanec stejného charakteru a zaměření jako u prvních tří uvedených autorů popisuje tentokrát z oblasti moravských Chorvatů na Mikulovsku vrchní úřadu drnholeckého panství ve zprávě krajskému úřadu brněnskému ze dne 15. června 1836 před lidovou korunovační slavností v brněnských Lužánkách.⁶ Podobně jako na Podluží a v Ranšpurku v Dolních Rakousích i u Chorvatů podle této první zprávy o jejich tancích a hudbě začíná tanec vyskakováním jednoho z tanečníků uprostřed kruhu ostatních po předzpěvu taneční písně za hry muziky (dvojích houslí a gajd) s údery pravé ruky před doskokem na patu zřejmě pokrčené pravé nohy. Ostatní v kruhu mu do taktu tleskají. Čím vyšší jsou skoky, tím krásnější je tanec. Jakmile dostatečně poskáká, uchopí tanečník po straně stojící děvče k tanci. Nejprve ji drží po pravé straně a několikrát se s ní zatočí (dívka couvá). Pak ji uchopí levicí, ale nyní se s ní otáčí v kolečku. (Přehodí si ji k levému boku, aniž by se sám otočil). V další části víření se dívka opět otáčí couvavě. Na konec opakuje první část víření v postavení a držení dvojice jako na začátku víření. Po první a třetí části víření vždy oba mohutně vyskočí. Podobně pak tančí jednotlivě další tanečníci a tanečnice, až se všichni vystřídají. (Celý popis tance i taneční atmosféry otiskujeme v příloze v původním německém znění).

Zpráva mimo jiné zdůrazňuje, že tento tanec je u Chorvatů stejně běžný a vlastní jako hudba složená ze dvojích houslí a dud. Poněvadž tanec vyžaduje velkou obratnost a sílu, je po určité době vystřídán německým valčíkem... Ve třicátých letech se ovšem již tančily také valčíky a polky, ale odlišoval se od nich zcela zřetelně domácí tanec, jímž bylo u Chorvatů podobně jako na Podluží a v Dolních Rakousích prestižní vyskakování chlapců s tleskáním na holínku nebo patu a společný starobylý točivý tanec chlapce a dívky, proložený případně výskoky dvojice, někde též zadupáním nebo vyzvednutím tanečnice. Ve spojení se zpěvy a gajdošskou hudbou a ve slavnostním oděvu⁷ byly nejen významnou součástí obřadních příležitostí domácích (hlavně svatby a hodů), ale i vitanou podívanou při slavnostních příležitostech mimo okruh své vlastní obce. Takovou slavností byla jednak zmíněná lidová korunovační slavnost v Brně nebo oslava zahájení železniční dopravy z Prahy do Olomouce, konaná dne 19. srpna 1845 v Olomouci, kde Chorvati zatančili při své gajdošské muzice v rámci svatby shora popsaný tanec.⁸

Nutno zdůraznit, že tento druh tance, v němž se pojí v jeden choreografický celek sólový skočný tanec chlapců prestižního významu s párovým točivým tancem, reprezentovaným společným vířením – vrtěním chlapce a dívky oběma směry kolem společné osy na jednom místě se společnými podupy nebo výskoky při změně směru víření a na konci tance, se tančil v této podobě asi do poloviny 19. století. Padesátá léta minulého století můžeme označit za počátek druhé vývojové fáze nejen chorvatských tanců, ale i tanců na Podluží a v Dolních Rakousích a podobně i u hanáckých Slováků, na Kyjovsku a patrně i na Strážnicku, jak o tom hovořily jednak archivní dokumenty ke korunovační lidové slavnosti brněnské, jednak četné zprávy v dobovém tisku. Dosavadní dvojtanec, uváděný vstupní písní tanečnicka na začátku skočné části, kterou pak přehrávala hudba s bohatými variacemi předneseného nápěvu k tanci až do konce včetně společného víření dvojice, jehož název bychom marně hledali v jednotlivých zprávách, s výjimkou okolí Kyjova,⁹ se rozdělil na dva samostatné taneční celky: na mužský tanec *skok do skoku, skočná, hošíje* apod. a na točivý tanec *vrtěnou – vrták* v oblasti Podluží (později se objevily i další názvy). Současně se také rozdvajil písňový fond k těmto dvěma tanečním druhům. Důkaz lze nalézt v Bar-

tošově první písňové sbírce moravských národních písní z roku 1882.¹⁰ František Bartoš totiž již v charakteristice podlužáckého tance uvádí dva samostatné tance – *vrtěnou a do skoku – hošíje*. V Bartošově jmenované sbírce má již každý tanec rovněž svůj vlastní písňový fond.

O vrtěné říká Bartoš, že: „Vrtěná je staronárodní tanec slovácký, který se nyní tančívá (v r. 1882!) již jen jako vložka mezi jinými tanci módními. Panuje tu totiž obyčej, hudebníci hrají o muzice čtyři tance po sobě, než nastane delší přestávka. Hrávají polku tajč (starou sousedskou), mazurku a na konec buď fryšskou polku nebo vrtěnou. Vrtěná má tempo velmi rychlé a tanec podobá se poněkud čardáši.“ (Následují na s. 71–77 písně k vrtěné.) Písně k tanci do skoku jsou na s. 63–71. Na s. 48 pak popisuje způsob tance do skoku a jeho průběh. Písně do skoku podle Bartoše „nesou se přísně dvoučtvrtním taktem a mívají obyčejně jen po jedné nebo dvou slokách“.

Ovšem, jak je vidět i z Bartošova líčení tanečního repertoáru na Podluží, již od začátku druhé poloviny 19. století

Svobodný pár ve slavnostním kroji moravských Chorvatů.
(foto Josef Mordl, Laa an der Thaya)

začaly pronikat stále více do domácího původního tanečního repertoáru, kde na prvním místě byly vrtěná, mužský tanec do skoku – hošíje a *gřepčení* před muzikou (tj. *čifrování* – předchůdce pozdějšího podlužáckého verbunku – *čardáše*), tance novější, módní jako polky, třásáky, kvapíky, valčíky – tajče, mazurky, ale i tance figurální jako šotyše, strašáky aj.

Druhá polovina 19. století znamenala pro moravské Chorvaty údobí silícího zájmu a studia jejich života a kultury jak ze strany českých badatelů, tak badatelů ze Zagrebu i z Vídně. Mezi nimi bylo několik osobností, které se dotkly i otázky lidové tance moravských Chorvatů. Prvním z nich byl Juro Kuten, který své poznatky publikoval v srbochorvatštině v pojednání *Tri dana medju moravskými Hrvati ve sborníku Vienac zabavi i pouci XIX*, Zagreb 1887. (Původní znění viz in *Moravští Charváti*, Brno 1991.) Kuten navštívil jednotlivé chorvatské vesnice včetně Charvátské Nové Vsi a v citovaném pojednání obecně popsal tanec o svatbě v Nové Preravě (s. 170). V Charvátské Nové Vsi háže nevěsta po příchodu z oddavek přes hlavu do řad svatebčanů koláč *vrtanj – vienac*, stejně jako v chorvatských obcích na Mikulovsku. Na tomto místě pak svatebčané odtančí tři tance před vstupem do domu.

Na s. 204 je s mnoha cennými podrobnostmi popsán tanec dvojice v domě frélichovského starosty, který hrál tančícím na housle a sám předváděl mladšímu tanečníkovi, jak má tanec tančiti. Tanečník v červenicích a čizmách jako na Podluží předváděl s tanečnicí tanec, který Kuten nazývá skokak patrně podle společného výskoku dvojice. Jde o druh vrtěné, tančené na píseň *Roža sam ja, roža*. Starosta hraje na housle. Tanečník se otočí k dívce, položí jí ruku na rameno a druhou uchopí její ruku a v tomto postavení tančí. Při dalším opakování se znovu uchopí k tanci tak, že levé ruce překříží a položí si je vzájemně na ramena, pravé spustí volně podél těla. Nyní dvakrát pokročí dvěma kroky nalevo, dvěma zpět napravo (dvojkročka), málo poskočí a otočí se a to potom opakují.

Dalším z chorvatských autorů, který přináší informaci o tanci moravských Chorvatů, je Ivan Milčetič. Zprávy o tanci Chorvatů v jednotlivých jihomoravských chorvatských obcích na Mikulovsku včetně některých dalších obcí (např. Lednice) se objevují především ve třech studiích, otiskovaných na pokračování ve sborníku *Vienac 1898* (O Moravskim Hrbatina a Medju Hrbatina Donje Austrije i zapadne Ugarske). Třetí práce vyšla v roce 1899 (O hrvatskim naseobinama v Moravskoj, Dohnoj Austrii i Zapadnoj Ugarskoj).¹¹

Milčetičova práce O hrvatskim naseobinama u Moravskoj, Dohnoj Austrii i Zapadnoj Ugarskoj zaznamenala již stopy slohového zlomu, kterým byla zasažena lidová píseň, hudba a tanec u moravských Chorvatů stejně jako na Podluží a v dolnorakouských slovanských obcích Moravského pole na přelomu století. Zatímco Kuten zachytil alespoň po taneční stránce ve Frélichově v párovém točivém tanci *skokaku* ještě slohově silnou a čistou formu – sestru podlužácké vrtěné, jak se ustálila po rozdělení původního tanečního archetypu na dva samostatné tance, Milčetič spojuje název *skokak* s českou *skočnou*, což je u moravských Chorvatů podobně jako na Podluží skočná polka nebo třásák (Chorvati jej ještě nyní nazývají *hupkačka*) nebo český skočný obkročák – skočák. Poněvadž mezi tanci, které se začaly přenášet od doby národního obrození na venkov a pronikat spolu s některými cizími tanci do tradičního místního nebo regionálního repertoáru, byly kromě polek, tajčů, mazurek a šotyšů také rejdováky – na Moravě rajdály pohybově ovšem od českého rejdováku a rejdovačky zcela odlišné, spíše kvapíkového rázu, uzavírá Milčetič svůj soud o tancích moravských Chorvatů názorem, že „*již žádány tanců vlastních nemají*“. Patrně neměl příležitost setkat se s nimi o svatbě nebo o hodech v některé z chorvatských obcí.

Skákání chlapců před muzikou pod májí o hodech zaznamenal Milčetič pod názvem *hošir* při popisu hodů v Lednici (srov. O hrvatskim naseobinama u Moravskoj, Dohnoj Austrii i zap. Ugarskoj, Zagreb 1899, s. 78 v kap. O Chorvatech v Dolních Rakousích – v Hlohovci, Poštorné, Charvátské Nové Vsi a Lednici). Při této příležitosti si připomeňme, že hody v Lednici za doprovodu cimbálové muziky se závody chlapců ve skákání v mužském prestižním tanci *skočná* popsal v devadesátých letech minulého století Vilém Mrštík v črtě V tanci (vyšlo ve sbírce povídek pod názvem *Obrázky v Praze* – s. 149n).

Tradice podle Milčetiče chorvatských, podle Mrštíka slováckých hodů se udržovala v silně poněmčené Lednici ještě ve dvacátých letech tohoto století, kdy sem zajížděla hrát na hody Berkova kapela z Poštorné.¹²

Významné svědectví o tanci *vrteně* z Dobrého Pole z osmdesátých let minulého století přinesl Jan Herben v pojednání Tři chorvatské osady na Moravě (vyšlo v časopise Matice Moravské, roč. 14, 1882, s. 1–25). V rodině u Suparitů nejen zaznamenal několik písní k vrtěné jednak v chorvatštině, jednak (na tutéž notu) v jazyce „slovanském“, ale zhlédl manželé Suparitovy tančit krásnou, vyšperkovanou formu vrtěné, ve které kromě společného víření dvojice na místě kolem společné osy malebně působilo podtáčení tanečnice pod spojenými pravicemi včetně další figury – podtáčení spojeného s obtáčením kolem tanečnicka. Tento tanec se tančil za hry gajdošské muziky (dvoje housle a gajdy). Podle informátorů mládež už zapomíná na staré tance od té doby, co „zavedli německou muziku na plechy“.¹³

Od prvních zpráv o tancích na Podluží a u Chorvatů se objevuje zmínka o svatebním tanci nevěsty s družbou na stole po svatebním obědě. Jde o tzv. *vyvádání nevěsty*. Nevěsta je po „stolech“ vysazena na stůl, kde s ní tančí družba („stolník“). Některé prameny uvádějí píseň Ztratila sem partu, zelený věnec.¹⁴ Tato píseň se ovšem zpívala jak u Podlužáků, tak u Chorvatů při svatebním sóle nevěsty po čepení, kdy nevěstu prováděly nejprve starosvatka, pak starosvat, kmotři, družička a posléze ženich. Jde tedy o dva druhy svatebního tance s nevěstou. První – tanec na stole – následuje podle Zemana „po stolech“ – po obědě. Děvčata, družice, zpívají nejprve píseň vážnějšího obsahu. Při posledních slovech vystoupí „stolník“, družba, s nevěstou na stůl a tančí s ní nahoře „einen kleinen Reigen“ – malý rej, kolečko. Lze usuzovat, že co do formy jde o základní víření dvojice oběma směry, jako je tomu o tři léta později u Zemanova popisu společného tance dvojice při gajdošské muzice po předcházejícím skákání chlapce.

Dalším svatebním tancem je podle Šemberovy práce Osady chorvátské w Morawě, uvedené v roce 1848 v Týdenníku vydávaném v Brně (v antologii Moravští Charváti na s. 32), tanec s očepenou nevěstou. Ženy vedou očepenou nevěstu za hry hudců a gajdoše a za zpěvu písně „Zgubila sam partu, aj zelen věnac“ domů mezi svatebčany, kde s ní tančí jednotliví svatebčané – počínaje některou ženou (patrně starosvatkou) a postupně dalšími hosty. U Šembery jde patrně rovněž o společné víření na způsob vrtěné, jak jsem je zapsala od Chorvatky Anny Hubené z Frélichova na stejnou píseň. (Zápis proveden na severní Moravě v jejím novém bydlišti v Lipině-Stachově v roce 1958). Tanec měl zcela formu vrtěné soudobé, tančené doposud starší generací s „taháním“ spojených paží k bokům a vířením oběma směry v postavení pravými nebo levými boky u sebe.¹⁵ V podstatě jde o stejný taneční druh, popisovaný v roce 1895 Josefem Karáskem při „prodeji“ očepené nevěsty v Charvátské Nové Vsi za doprovodu písně Ztratila jsem pentlu, zelený věnec. Tanec začíná tančit nevěsta s jednou z žen, která uvedenou píseň zpívá. Kupující se střídají tance jeden po druhém s nevěstou. Podle Karáska se tančí „*tak zvaná moravská, tj. vrtí se na jednom místě hned vpravo, hned vlevo...*“¹⁶

O dvě léta později se Benjamin Krobóth, učitel v Charvátské Nové Vsi, v pojednání Die kroatischen Bewohner von Temenau in Niederosterreich v oddílu věnovaném svatbě, zmiňuje opět o svatebním tanci nevěsty na stole před čepením. Po odeznění zpěvu po stolech se podobně, jak uvádí Zeman již v roce 1808, jizba vyklidí až na jeden stůl, na který vystoupí nevěsta s kmotrem, zvaným „statila“. Kmotr zazpívá v živém tempu první sloku taneční písně a pak tančí s nevěstou na stole *vrtenú* (str. 218).¹⁷

V souvislosti s junáckostí urostlé a sebevědomé mužské chasy jak na Podluží, tak v Dolních Rakousích na Moravském poli, chasy záhorské a nitransko-prešpurské na Slovensku nebo chorvatské na Mikulovsku se po celé 19. století až přibližně do dvacátých let našeho století vzpomínají zápasy o kosírky (chlapci šli za *pase* nebo za *řemeně*). Ve Vajnorech u Bratislavy se soutěžilo právě ve skočném tanci chlapců o kosírky soupeřů.¹⁸

Toto byly zhruba prameny a zprávy ze dvou důležitých epoch ve vývoji lidového tance u moravských Chorvatů a v sousedních oblastech (na Podluží, na Moravském poli v Dolních Rakousích a zčásti na slovenském Záhorí). Zvláště na našem území včetně Moravského

pole byly v nejstarší éře zaznamenány druhy a formy místního lidového tance včetně organizace tance a hudebního doprovodu do zhruba padesátých let minulého století. Další zprávy a prameny jsou z doby sběratelské činnosti Františka Bartoše a jeho spolupracovníků a z okruhu pracovníků, kteří připravovali Národopisnou výstavu československou v Praze v roce 1895 i předcházející výstavy lokální nebo regionální.

Zlom a změny v tanečním repertoáru uvedených území, stejně jako v rázu písní i hudebního doprovodu, a vlivy jiných tanečních druhů a forem postupně začaly vytlačovat koncem 19. století staré původní místní a regionální tance a taneční formy a nahrazovat je jinými. Dechové kapely, které večer v sále obvykle hrávaly ve *štrajchovém* obsazení, hrály všechny běžně známé tance a taneční hry. Z původních tanců se tančívala vrtěná již jen ve zkrácené podobě obvykle na konci suitu kolových tanců, tzv. *sóla*. Z mužských tanců se udrželo skákání u máje (názvy z jednotlivých obcí a regionů jsme již několikrát uvedli) a mužský tanec verbuňk – čardáš s několika odrůdami (např. *válaný verbuňk*, *trnavský verbuňk*, *gřepčení před muzikou a cifrování za pochodu*). Na starý repertoár poukazují ještě některé tance obratnosti (žabský, vařajkový aj.) a taneční hry, které se často shodují s dětskými hrami (Červená, bílá růžičko... s výběrem partnerky nebo hubičková, ale též metlová atp.).

Vyvrcholením svatby býval honivý tanec na způsob *kota*, prokládaný různými úkony. Na horním Podluží se nazýval *hejnom* a býval ukončen kolem, tančeným na píseň Já su černý Jan, který se způsobem tance i taneční písní blíží chorvatskému kolu „Ja sam crni, ja“, jak lze doložit záznamem zagrebského badatele v oboru lidového tance Ivana Ivančina.

Vlastní výzkumy lidových tanců u moravských Chorvatů se uskutečnily bohužel až příliš pozdě, až po jejich rozsídlení po obou bývalých moravských krajích. Bylo to v roce 1958. Další navazovaly již v roce 1959–1960. Nové výzkumy následovaly s velkým časovým odstupem až v letech 1989 a 1990–1993.

První výzkum byl proveden v Lipině-Stachově u Šternberka v rodině Vranešicové a Štěpánkové. Nejstarším členem této rodiny o třech generacích byla Anna Hubená, narozená 1877 ve Frélichově (dnešní Jevišovce), matka paní Vranešicové a babička paní Štěpánkové. U těchto rodin, žijících spořádaně v úhledném a úpravném statku, a u dalších informátorů v četných okolních obcích na Šternbersku bylo zjištěno v letech 1958–1962 od obyvatel pocházejících ze všech tří chorvatských obcí na Mikulovsku na 25 tanců. Jejich seznam i s některými dalšími údaji je včleněn do závěru úvodní studie o podlužáckých tancích na Moravském poli v okolí Ranšpurku a Cáhnova v publikaci Lidové tance a taneční hry na Podluží I, II. (vydáno Krajským střediskem lidového umění ve Strážnici, 1962).

Výzkumy chorvatských tanců od konce osmdesátých let tohoto století do konce roku 1993 se uskutečnily také v mnoha obcích na Brněnsku (Ořechov u Brna, Šaratice, Sokolnice, Rajhradice, Pohořelice), ale i v Lednici a znovu ve Frélichově (Jevišovka) a Březí na Mikulovsku. K nejvýznamnějším informátorům patřili manželé Josef Regen, narozený 1903 ve Frélichově, a Anna Regenová, narozená 1906 v Novém Přerově. Oba byli stárky a potvrdili záznamy tanců od informátorů z padesátých až šedesátých let. Stejně tak cenné a přesné informace poskytla Anna Valášková, rozená Křižaničová, narozená 1924 v Novém Přerově, provdaná v roce 1950 do Moravské Jüžové. Výzkum se uskutečnil v Lednici 19. 1. 1990 na faře. V Jevišovce pak doplnili v roce 1992 věcnými připomínkami popisy tanců, hlavně vrtěné, pan Josef Schneider a paní Volfová.

Na základě výzkumů tanců u chorvatského obyvatelstva na Moravě, jednak v letech padesátých až šedesátých, jednak v době nejnovější, bylo zjištěno, že vývoj tanců Chorvatů je u konce. Byl přerušen po rozptýlu obyvatelstva chorvatské menšiny téměř po celé Moravě. Tance se udržely v paměti bývalých nositelů a pamětníků od nejstarších žijících, jako byla Anna Hubená, narozená ve Frélichově v roce 1877, která je ještě uměla tančit. U dalších generací se udržovaly pouze ve vzpomínkách nebo torzech. Něco se uchovalo ještě v reziduích u několika jednotlivců. Soustavnější poznatky končí u pamětníků rozených přibližně ve dvacátých letech. Z kdysi celkového bohatého a pestrého obrazu tanců a zábav moravských Chorvatů zůstaly pouze střípky, z nichž lze jen v obrysech získat ucelenou představu o jejich družích, typech a charakteru.

Skupinka svodných děvčat a chlapců ve slavnostním kroji moravských Chorvatů. (foto Josef Mord, Laa an der Thaya)

Tanec moravských Chorvatů nelze studovat bez hlubší znalosti jejich historie a bez završenějších znalostí tanců v sousedních oblastech, zvláště na Podluží a u slovanského obyvatelstva v dnešních Dolních Rakousích na Moravském poli, a do jisté míry alespoň u některých tanečních druhů v Zámoraví na slovenském Záhorí. Nelze se rovněž omezit jen na soudobé tance. Důležité je studium pramenů historických. Na Podluží tyto prameny sahají doposud nejdále do roku 1808 (J. A. Zeman – viz literaturu a prameny). Písemné zprávy o tancích Chorvatů z panství drnholeckého z obcí Frélichova, Dobrého Pole a Nového Přerova bylo možno sledovat přímo až do roku 1936, nepřímou pak prostřednictvím Podluží (Zemana) a obcí na Moravském poli (z Ranšpurku) od doby guberniálních sběrů lidových písní, hudby a tanců kolem roku 1819.

Z této doby až do roku 1845 je znám ve všech třech uvedených oblastech taneční archetyp, spojující do jednoho celku sólový skočný tanec mužů a společný párový vířivý tanec dvojice za doprovodu gajd a dvojích houslí. Kolem roku 1850 nastává změna v tanečním repertoáru. Původní tanec ryze domácího původu, podložený bohatým písňovým materiálem, se štěpí ve dva samostatné tance, každý s vlastním písňovým repertoárem.

Shodně s tanci se vyvíjela ve všech zmíněných územích včetně Chorvatů i doprovodná hudba od hudby gajdošské, která postupně zanikala ke konci 19. století, přes hudbu hudeckou (na Podluží rozšířenou později o cimbál). Nejnověji ovládla pole dechovka, která se přizpůsobila místní taneční praxi i zvyklostem, a pomáhala tak udržovat zčásti tradiční taneční repertoár (verbunky, hošíje, vrtěné), hlavně však tance kolové, především třasáky atp., a to nejen na Podluží, ale vlivem hostujících podlužáckých muzik (např. Jaroslava Berky z Poštorné) i v Dolních Rakousích a u moravských Chorvatů. Dechovka splynula postupně stylově s tanečním repertoárem, a vytvořila tak organickou součást hudebně-pohybového projevu jak na Podluží, tak i v poslední fázi životnosti tance moravských Chorvatů před jejich nedobrovolným rozchodem ze svých bydlíšť.

(Pozn. redakce: Autorka psala článek na konci uplynulého století – toto je třeba zohlednit při situování jejich popisů do příslušných období.)

Příloha

Nejstarší zprávy o točivém tanci na Podluží, na Moravském poli (Marchfeldu) v Dolních Rakousích a u moravských Chorvatů na Mikulovsku

1. Zeman, J. A.: Die Podlužaken. Ein kleiner Beitrag zur Ethnographie von Mähren, mährischer Wanderer II. 1811, nepaginováno.

„Vom Anfange des Tanze stehen die Burschen gewöhnlich in der Mitte und rund um sie die Mädchen. Da tritt denn der erste vor die Muzikantem, singt ihnen eine Strophe aus irgend einem Liede vor, meistens ist es aber nichts als unverständliches, nur aufs grathewohl hingegurteltes Zeug. Der Vorgeiger hört dem Gesange sehr aufmerksam zu, sucht ihn auf seiner Violine wiederzugeben, oder wenigstens passend zu begleiten. Da nun dieser Vorgespieler kein gelernter Künstler ist, jeder Bursche etwas anderes zu Markte bringt, und die übrigen Spieler blos den augenblicklichen Eingebungen ihrer Phantasie folgen mussem, so kann man schon denken, in welcher erbärmlichen Harmonie des Musikstück fortschreitet. Ist der Gesang zu Ende, so tritt der bursche in die Miette zurück, winkt seiner Tänzerin, und während diese sich in einem fort herumdreht, spring er mehrerenmal hoch auf, schlägt bei jedem Sprinte mit der rechnet Hand an der Oberteil der Tschizmen, und macht mit dem hiezu vorzüglich tauglichen Fusseisen in der Luft mehrere oft meisterhafte Triller. Das wechselweise Anspringen und Trillern wird von der Musik durch kurze Pausen ausgedrückt. Der tanzende Paar fällt sich dann in die Arme, hüpf mit vorgekehrtem Leibe vor und rückwärts, und endet mit einem dreimaligen walzerartigen Herumdrehen. Nun tritt der zweite hervor, tut das Nämliche, und so geht es die ganze Reihe durch.“

(Pozn.: Josef A. Zeman, hospodářský úředník, lednický rodák, popisuje tehdejší starosvětskou vrtěnou, spojenou s vyskakováním tanečníka do výšky několikrát po sobě a s „trylkováním“ – zvláštním cinkáním k tomu speciálně uzpůsobenými dutými kovovými podpatky čížem, tzv. sekanicemi. Podle sběratele podlužáckých písní a badatele Ing. Ladislava Húsky (1888–1958) bývaly prý v nich upevněny „zvonky“. Takové čížmové podpatky prý ještě před první světovou válkou kul v Kosticích kovář Rabušic. Když chlapci cifrovali, dělalo to úplnou zvonkovou hru. Bylo rovněž junácké hodně dupat, když šli přes kostel, třeba k oře.)

2. Bohuňovský, Josef: Hochzeit Lieder und National Tänze der Slowaken auf der Herrschaft Rabensburg in V(erteil) U(nter) M(annharts) B(erg). Guberniální sbírka z r. 1819 – vídeňský exemplář, ulož. ve Společnosti přátel hudby (Gesellschaft der Musikfreunde). Publikoval Karel Vetterl, Písně a tance Slováků z Ranšpurku a tance Slováků z Ranšpurku před 150 lety. In: Národopisné aktuality, roč. IX, 1972, čís. 4, s. 271–284.

S. 272: C. Melodie k tanci. Partitura hry k tanci pro dvoje housle a gajdy – první toho druhu vůbec a vstupní hudecká cifra před skočným tancem chlapce a taneční píseň do skoku Daj si, šuhaj, čižmy podšit. Doplněno komentářem zapisovatele ke hře jednotlivých hudců a gajdoše a k přednesu tanečních písní, včetně popisu tance pod májí, počínajícího skákáním chlapce a zakončeného vždy u každé dvojice společným točivým tancem. Jde o další druh původního tanečního archetypu – tentokráte z Moravského Pole – s některými menšími odchylkami od ostatních záznamů (např. v Ranšpurku – Havranohradu se dívka nepřítáčí za skákání k chlapci, nýbrž k němu přistoupí až po skončení jeho vlastní produkce ke společnému točivému tanci: „Dieser Nationaltanz selbst, sowie alle Lieder, sind ein immerwehrendes Eyerley. Die Burschen stellen sich nemlich im Haurem vor die Musikanten, wehrend di Mädln ganz allein auf der Seite im Haurem beysammen stehen und auf den Wink ihrer Geliebten wattern, um zum Tanz kommen. Dies geschieht aber nicht so bald. Jeder Bursch singt sein Liedchen den Musikanten vor, jeder springt dabey 4, 5 auch mehrmal in die Höhe unter dem Taktmässigen Händeklatschen der übrigen und Anschlägung an das Hufeisel, dann erst wird denen Mädeln blos mit Augen winken: jede geht marschiermässig zu dem Ihrigen, er nimmt selbe ganz sanft um di Mitte, drehet

dieselbe 3 mahl oder 4 mahl rechts, ebensoviele mahl links und hebt sie zugleich ein wenig in die Höhe, wo sodann beyde zugleich einen kleinen Sprung machen. Und so geht wieder jede auf den alten Platz: der Gesang, das Händeklatschen und Anschlagen an das Eisel geht fort, bis wieder die Mädln erscheinen. Zwey auch 3 Stund dauert ofters diesel Nationaltanz.“ (Srov. NA, s. 283, pozn. 8). – Tamtéž v pozn. 6 pokyny ke hře a ke zpěvu: „Die erste Violin spielt alles in der Oktave und macht sehr viele Variationen oder virtuose Schnirkleryn und zitternde Triller dareyn, wehrend der 2te Violinspieler bald die Terzen oder Quinten hiezunimmt, je nachdem einer der Gehöre hat. Der Gajdoš spielt das Lied in dem Tone des Sängers, wehrend zu dem ganzen Lied (dasselbe mag in was immer für einen Ton gespielt werden) ein sehr tiefes B brummt, oder vielmer Pedalartig schnarcht.“ Podle K. Vetterla tu jde zřejmě o „hrubé“ gajdy, jejichž huk sahal až téměř k zemi, jak to potvrzuje Šembera. V příspěvku faráře Josefa Bohuňovského z Hausbrunnu (Hasprunu) jde o tanec dolnorakouských Slováků, který je téměř shodný se Zemanovým popisem tance včetně hudebního doprovodu Podlužáků na Břeclavsku, přestože v původním dopisu úředníka J. Schratenbacha z Ranšpurku z 27. 3. 1819 je uvedeno, že jde o chorvatské tance a zpěvy (Vetterl s. 271).

3. *Tanec Chorvatů na lidové slavnosti korunovační v Brně 1836.*

Zpráva vrchního úř. Drnholeckého panství krajskému úřadu brněnskému z 15. června 1836. SA Brno, R. 37/24, příloha sp. No 20/Pr, sign 723/p.

„Ausser den Kroaten zeichnen sich die übrigen Bewohner der Herrschaft Dürnholz durch keine besondere Tracht aus. Die Kroaten haben aber auch noch einen eigenen Tanz und Musik. Der Tanz besteht in folgendem: Eine beliebige Anzahl von Tänzer stellt sich in einen Kreis: einer davon springt conform der Musik wiederholt in die Höhe und haut zugleich rückwärts mit der rechten Hand auf den Fuss eigentlich auf die Ferse. Die übrigen Tänzer, die indes stehen bleiben, klatschen nach der Musik mit beiden Händen je geschwindter, kräftiger und höher die Sprünge, je schöner die Stellung, desto schöner der Tanz. Vor dem Springen singt gewöhnlich einer der Tänzer den Musikanten etwas vor. Zur Abwechslung und Vervollständigung des Tanze nimmt sich jeder der Tänzer, nachdem sie mehrere Male gesprungen sind, ein auf der Seite stehendes kroatisches Mädchen, welches er zuerst auf der rechten Seite hält, und damit einige Male im Kreise dergestalt umher tanzt, dass das Mädchen rückwärts geht. Dann fasst er es mit der linken Hand, tanzt abermals im Kreise das Mädchen sich ebenfals rückwärts drehend, und zum Schlüsse wiederholt er die erste Tour. Nach dem ersten und dritten Absatze machen Mann und Frauzimmer einen mässigen Sprung. Dieser Tanz ist bei den Kroaten etwas ganz eigenes, so wie die Muzik hiezu: übrigens tanzen die Kroaten häufig auch Walzer der Teutschen. Die Muzik halbst besteht aus zwei Geigen und einem Dudelsack, und es ist zur Ausführung eines kroatischen Tänze keine bestimmte Anzahl von Tänzern erforderlich, obwohl wenigstens 4 Paare tanzen sollen, um das Eigenthümliche des Tanze mehr zu zeigen und den Augen und Ohren der Zuschauer angenehmer zu machen. Sollte die Ausführung eines solchen Tanzes gewünscht werden, so bittet der Gefertigte um die nöthige Weisung.“

(Pozn.: Jde o první doloženou písemnou zprávu hovořící výlučně o kroji, tanci a hudbě Chorvatů na Mikulovsku na drnholeckém panství. Další zprávy o tomto druhu tance a hudby na Moravě z doby příprav korunovační lidové slavnosti v Lužánkách v roce 1836, uložené ve stejném fondu jako zpráva o tancích Chorvatů z drnholeckého panství, jsou ze Šardic ze 14. 6. 1836, sign. 344/P, z Milovic, Svatobořic a Mistřína. Srov. Laudová, Hana: Lidový oděv, tanec a hudba na Moravě podle archivního materiálu z roku 1836. *Český lid* 45, 1958, č. 4, s. 159–162.)

4. *Šembera, Alois Vojtěch: O Slovanech v Dolních Rakousích.* Časopis České museum XIX, 1845, s. 184.

Šembera zapisoval písně, tance a zvyky v Poštorné, Ranšpurku, Cáhnově a Lingaštorfu. Připomíná, že „tanec slovenský, oblíbený i u Chorvatů, záleží nejen v obyčejných obrazech

tanečníků a tanečnic, nýbrž ve zvláštním poskakování, tleskání rukama a ve zpěvu, vše to v úplném souladu s hudbou. ... Jakmile hudba zazní, postaví se jeden z tanečníků před hudebníky, zazpívá nějakou píseň s libovolným, obyčejně improvizovaným nápěvem a hudba jej sprovází: když štrofu dozpívá, zatleskají ostatní tanečníci v ruce, zpěvec poskočí na jednom místě pětkrát nebo šestkrát po sobě co nejvíc může, bijíc se při tom pravou rukou v patu: na to vezme svou tanečnici, kterážto stojí s ostatními dívkami v řadě pilně naň pozor dává, zatočí se s ní několikrát, a učiniv s ní několik protikroků, uchopí ji oběma rukama, vyzdvihne ji, poskočí s ní ještě několikrát a pak vystoupí z kola. Hudba hrá k tomu bez ustání melodií, ku kterých tanečník motto byl dal. Po něm tancují ostatní mladíci se svými děvicemi jeden po druhém, každý k své melodii, vydupující se a podkovkami cvrnkajíce. Písně, s nimiž tanec počínají, bývají kratičké, obyčejně o jedné strofě, např. Nechť su mauý (malý) jako myš, přeca su já tovaryš, aneb Pacholku hybký, neboj sa bitky, aneb Ej, daj si šuhaj, ej hore zahrát a juž šijú v Neubudou kabát a jiné. Poněvadž tento tanec národní velmi unavuje, střídají se s ním jiné, domácí i cizí, jako polka, valčík atp.“ (Srov. K. Vetterl, op. cit. s. 276)

5. Šembera, A. W.: Osady chorvátské v Moravě. Týdenník, Brno 1848, s. 2–3 a 10–12. Přetisk in: Moravští Charváti. Dějiny a lidová kultura (Antalogie). Sestavil Richard Jeřábek. Brno 1991, s. 29n.

S. 29: „Znamenité ohledem národopisu jsou na Moravě osady chorvátské Frelešdorf, Nový Přerov a Dobré Pole na panství Drnholském v Brněnsku. Jsou poslední v dlouhé řadě kolonií chorvátských, jenžto se od království Chorvátského po hranicích štyrských a rakouských až na Moravské pole táhnou a po nějakém přetržení u Valtic (Felsdberg) do Moravy přecházejí.“

S. 31: „Jako vůbec Slované, mají velké zalíbení v tanci, hudbě a zpěvu. V neděli a ve svátek odpoledne shromažďují se staří i mladí v hospodě, by se při zvuku hudby veselili. Tanec jejich, známý onen starodávný slovanský, záleží v poskoku, zpěvu a tleskání rukama. Jakmile muzikanti zahrají, vystoupí jeden z tanečníků, zazpívá nějakou píseň a po první strofě poskočí pětkrát neb šestkrát, bije se při tom pravou rukou v patu, dupá a cvrnká podkůvkami, při čemž mu diváci hlučně tleskají, na to se s tanečnicí svou několikrát zatočí, vyzdvihne ji oběma rukama, a poskákav s ní, vystoupí z kola. Po něm tancují týmž způsobem ostatní tanečníci se svými děvicemi jeden po druhém, až se řada dokončí. Že však tento tanec příliš namáhá, tancují se krom něho i jiné méně unavující, jako valčík, polka, škotský (šotiš) a podobné. Hudba při tanci chorvátském jest velmi zprostičká, skládajíc se ze dvou houslí a gajdoše (velkých dud). Nástroje foukací, trouby, klarinety a podobně, nedošly posud u Chorvátů obliby, ačkoli jim z hospody Frelešdorfské dost často zaznívají. Zalíbení ve zpěvu projevují netoliko při tanci, nýbrž i při jiných veselostech a při zaměstnání domácím i polním. Zpívají písne chorvátské i slovenské...“

Literatura a prameny:

- Bartoš, F.: Lid a národ II. Velké Meziříčí 1885.
 Bartoš, F.: Moravská svatba. Praha 1892.
 Bartoš, F.: Moravský lid. Telč 1892.
 Bartoš, F.: Nové národní písne moravské... Brno 1882.
 Bartoš, F.: Národní písne moravské, nově nasbírané... Brno 1899.
 Bartoš, F. – Janáček, L.: Národní písne moravské v nově nasbírané. Brno 1901.
 Gregor, V.: Celomoravská národopisná slavnost v Olomouci r. 1845. Vlastivědný věstník moravský, 12, 1957, s. 19n.
 Gregor, V.: Obrozená hudba na Moravě a ve Slezsku. Praha 1983, s. 67n.
 Herben, J.: Moravské obrázky. Praha 1889. (2. rozšířené vydání. Praha 1925.)
 Herben, J.: Tři chorvátské osady na Moravě. In: Časopis Matice moravské 14, 1882, s. 1n.
 Holý, D. – Frolec, V. – Jeřábek, R.: Podluží. Kniha o lidovém umění. Brno 1962.

- Ivančin, I.: Narodni plesovi Hrvatska 2. Zagreb 1963. (Srov. Kola Lepa Anka kolo vodi a hlavně Ja sam crni, ja...)
- Jelínková, Z.: Bibliografická poznámka k tancům na Podluží. In: Kružík, J., U muziky na Podluží, Břeclav 1977, s. 107n.
- Jelínková, Z.: Lidové tance a taneční hry na Podluží. Strážnice 1962.
- Jelínková, Z.: Lidové tance na Podluží. Zpráva o výsledcích průzkumu lidových tanců na Podluží. In: Rad Kongresa Folklorista Jugoslavije u Zaječaru i Negotinu 1958. Beograd 1960, s. 217 n.
- Jelínková, Z.: Lidové tance na Slovácku. Praha 1954.
- Jelínková, Z.: Lidové tance z Hustopečska a Břeclavska. Praha 1955.
- Jelínková, Z.: Mužské skočné tance prestižního rázu na jihovýchodní Moravě a v sousedních zemích. In: Slovácko 35, 1993, s. 59n.
- Jelínková, Z.: Mužské taneční projevy na Slovácku. Svatobořice-Mistřín 1991.
- Jelínková, Z.: Slámečková a příbuzné tance z Moravy. In: Lidová tvořivost 11, 1960, s. 184n.
- Jelínková, Z.: Tanec. In: Náš kraj, folklor, obyčej, historie, nářečí a jména v tradici a současnosti družstevních vesnic Moravská Nová Ves, Hrušky, Týnec a Tvrdonice. Brno 1982, s. 193n.
- Jelínková, Z.: Točivé tance. Zvláštní otisk Národopisného sborníku KVÚ I - 1959, Gottwaldov 1959. (Přetištěno in: Lidová kultura východní Moravy I, Gottwaldov 1960, s. 103n.)
- Jelínková, Z.: Zavádka a skočná I. Břeclav, nedat. (1984).
- Jelínková, Z.: Zprávy o lidovém tanci a hudbě na Moravě a ve Slezsku v Bartošově pozůstalosti. Z nepublikovaných archivních pramenů ve Státním archivu v Brně. In: Slovácko 29, 1897, s. 89n.
- Jeřábek, R.: K otázce vlivu charvátské kolonizace na lidovou kulturu na jižní Moravě. In: Zprávy Oblastního muzea jihovýchodní Moravy v Gottwaldově, 1966, s. 207n.
- Jeřábek, R.: Moravští Charváti v literatuře. In: Strážnice 1946–1965, Brno 1966, s. 273n.
- Karásek, J.: Poštorná, Nová Ves, Hlohovec. In: Slovník Čechů dolnorakouských, Vídeň 1895, s. 216n.
- Kopecký, J.: Slovácká svatba na Podluží. Praha 1898.
- Kos, B. – Struska, F.: Mužské lidové tance. Praha 1953.
- Koula, J.: Starodávné terakotové sošky Slováků z lanžhotského okolí. In: Český lid II, 1893, s. 478n.
- Krobóth, B.: Die kroatischen Bewohner von Temenau in Niederosterreich. In: Zeitschrift für osterreichische Volkskunde III, 1897, s. 193n.
- Kružík, J.: Kroje na Podluží. Břeclav 1982.
- Kružík, J.: Lidové zvyky a slavnosti na Podluží. Břeclav 1982.
- Kružík, J.: U muziky na Podluží. Břeclav 1977.
- Kuten, G.: Tri dana medju moravskimi Hrvatima. In: Vienac XIX, Zagreb 1887, s. 58, 78, 90, 104, 119, 139, 152, 167, 185, 203, 216.
- Laudová, H.: Lidový oděv, tanec a hudba na Moravě podle archivního materiálu z roku 1838. In: Český lid 45, 1958, s. 159n.
- Malec, A.: Tři chorvátské osady na Moravě. In: Hlídka 3 (15), 1898, s. 604n, 758n, 841n a 900n.
- Matuszková, J.: Trnavský verbuňk na Podluží. In: Slovácko 37, 1995, s. 159n.
- Mezer, M.: Osídlování bývalého německého jazykového ostrova na Dražanském vrchovině Moravskými Charváty. In: Folia ethnographica 22, 1988, s. 51n.
- Milčetič, I.: Medju Hrbatina Donje Austrije i zapadne Ugrske. In: Vienac, Zagreb 1898, s. 701, 745, 761, 777, 811.
- Milčetič, I.: O hrvatskim naseobinama u Moravskoj, Dohnoj Austriji i Zapadnoj Ugrskoj. In: Vienac, Zagreb 1898, Samostatný přetisk Zagreb 1899.
- Milčetič, I.: O Moravskim Hrbatina. In: Vienac, Zagreb 1898, s. 419, 442, 445, 474, 487, 521, 551. Moravské Slovensko. Svazek II. Praha 1922.
- Moravští Charváti, dějiny a lidová kultura. (Antologie). Brno 1991. Sestavil Richard Jeřábek.

- Mrštík, V.: V tanci. In: Povídky a obrázky, Brno 1949, s. 476n.
- Noháč, J.: Slovácká svatba od Břeclavě. Břeclav 1930.
- Pavličević, D.: Moravski Hrvati. Povijest – život – kultura. Zagreb 1994.
- Plicka, K.: Slovenský spevník I. Bratislava, nedat. (1961)
- Rozvaha, V.: Hody v Pavlovicích. In: Česká včela, 1843, s. 376.
- Slovácký verbuňk v teorii a praxi. Sborník referátů... Strážnice 1993.
- Sušil, F.: Moravské národní písně s nápěvy... Brno 1860.
- Sušil, F.: Moravské národní písně. Sbírka nová ... Brno 1835.
- Šebestová, A.: Lidské dokumenty. Olomouc 1901. (2. vydání Praha 1947.)
- Šembera, A. W.: Osady chorvátské v Moravě. In: Týdenník, Brno 1848, č. 1, s. 2n, č. 2, s. 10n.
- Šembera, A. W.: O Slovanech v Dolních Rakousích. In: Časopis Českého Muzea, 1845, s. 163n.
- Trnka, B.: Muziky na Podluží. In: Uprkův kraj 2, č. 4–5, s. 10n.
- Večerková, E.: Les Croates Moraves dans la premiere mitie du 20 sciecle. In: Folia ethnographica 22, s. 61n.
- Večerková, E.: Obřady životního cyklu u Moravských Charvátů. In: Folia ethnographica 23/24, 1989/1990, s. 3n.
- Večerková, E.: Stárkovská „fedra“ o hodech na národopisném rozhrání jižní Moravy. In: Slovákco 31, 1990, s. 75n.
- Večerková, E.: Výroční obyčje Moravských Charvátů. In: Folia ethnographica 26, 1992, s. 53n.
- Vetterl, K.: Písně a tance Slováků z Ranšpurku před 150 lety. In: Národopisné aktuality 9, 1972, s. 271n.
- Vrbka, A.: Sitten und Gerbauche im Sudwestlichen Mahren (Landzirk Znaim). In: Zeitschrift fur osterreichische Volkskunde 2, 1896, s. 308n.
- Zeman, I. A.: Die Hochzeitsfeyrllichkeiten... In: Taschenbuch fur Mahren und Schlesien, Brunn 1808, s. 145n.
- Zeman, I. A.: Die Podluschaken. Ein kleiner Beytrag zur Ethnographie von Mahren. In: Jurendes Mahrishen Wanderer, Brunn 1811, nestr.

Poznámky:

- ¹ Srov. Turek, Adolf: Charvátská kolonizace na Moravě. Časopis Maticе moravské 61, 1937. Přetištěno in: Moravští Charváti. Dějiny a lidová kultura. (Antalogie). Sestavil Richard Jeřábek. Brno 1991, s. 119n.
- ² Srov. Jeřábek, Richard: Moravští Charváti v literatuře. In: Strážnice 1946–1965, Brno 1996, s. 273n. Přetištěno in: Moravští Charváti. Dějiny a lidová kultura. (Antalogie). Sestavil Richard Jeřábek. Brno 1991, s. 5n. Nejdůležitější údaje z domácí i zahraniční literatury jsou uvedeny v poznámkách na s. 16–19.
- ³ Srov. Bibliografické údaje o lidových tancích na Podluží, u slovanského obyvatelstva v Dolních Rakousích, u moravských Chorvatů a u Záhoráků na západním Slovensku v tanečních sbírkách a studiích Zdenky Jelínkové, uvedené souhrnně v přehledu literatury a pramenů v předmluvě k tancům z Podluží a u moravských Charvátů v brožuře k videokazetě lidových tanců ze Slovákca, část 3. Vyd. ÚLK ve Strážnici 1997. Srovnávací materiály z Kyjovska viz v části 2. Vyšlo tamtéž.
- ⁴ Srov. studii Jelínková, Zdenka: Mužské skočné tance prestižního rázu na jihovýchodní Moravě a v sousedních zemích. In: Slovákco 35, 1993, sb. 59n. Zde i další literatura.
- ⁵ Srov. Koula, J.: Starodávné terakotové sošky Slováků z lanžhotského okolí. In: Český lid II, 1893, s. 478n. – Jejich fotografie viz v článku Z. Jelínkové, citovaném v pozn. 4.
- ⁶ Viz Laudová, Hannah: Lidový oděv, tanec a hudba na Moravě podle archívního materiálu z roku 1838. In: Český lid 45, 1958, s. 159n.
- ⁷ Viz barevné fotografie v díle Wilhelma Horna. Horn, Wilhelm: Mahrens ausgezeichnete Volkstrachten, Brunn, 1837.
- ⁸ Srov. Gregor, Vladimír: Celomoravská národopisná slavnost v Olomouci r. 1845. In: Vlastivědný věstník moravský 12, 1957, s. 19n. – Týž, Obrozenská hudba na Moravě a ve Slezsku. Praha 1983, s. 67n.
- ⁹ Srov. Wohlmann, Bruno: Aus Gaya. Volkstumliches Ost-West. Blatter fur Kunst, Literatur, geselliges Leben, Funfeter Jahrfang, 1841, Nr. 5, 18. 1. 1841, s. 20.
- ¹⁰ Srov. Bartoš, František: Nové národní písně moravské, Brno 1882, s. 63–71 (písně k tanci do skoku) a s. 71–77 (písně k vrtěné).

¹¹ Srov. Milčetič, Ivan: O Moravským Hrbatina. Vienac zabavi i pouci XXX. Zagreb 1898, s. 419, 442, 474, 487, 521, 555. – Týž, Medju Hrbatina Donje Austriji i zapadne Ugrske. Tamtéž s. 701, 745, 761, 777, 811. – Týž, O hrvatskim naseobinama u Moravskoj, Dohnoj Austriji i Zapadnoj Ugrskoj. Tamtéž. Samostatný přetisk Zagreb 1889.

¹² Srov. Zdenka Jelínková, Lidové tance a taneční hry na Podluzí. Vyd. KSLU ve Strážnici 1962, II. Oddíl, s. 61–63. Dodatek, obsahující vyprávění Jaroslava Berky a Petry Pihaté z Poštorné o tancích v Poštorné, Chorvatské Nové Vsi, Hlohovci a Lednici, dále v dolnorakouských obcích Cáhnové a Ranspurku a v chorvatských obcích na Mikulovsku, kde všude hrávali na hodech i o jiných příležitostech.

¹³ Gajdošská muzika u Chorvatů je doložena již v první zprávě o chorvatském tanci z roku 1836. Později ke konci století docházelo do chorvatských obcí gajdoš z Podluzí. Tato zpráva se zřejmě kryje s údajem bývalé stárky Regenové z Nového Přerova, která začátkem devadesátých let tohoto století vzpomínala při výzkumu v jejich rodině v Rajhradcích na vyprávění své babičky o hře gajdoše, který hrál „na kozu“ o ostatcích k tanci typu vrtěné.

¹⁴ Jan Herben ve studii Tři chorvatské osady na Moravě (vyšlo v Časopisu Matice Moravské v r. 1882) přecitovává podle Šembery chorvatské znění takto: Zgubila sam portu, aj zelen věnac, kto je mi go našav, vrlí mladenac. Kto je mi go našav, ma ga vrnuti, tje mu moja mati dobro splatiti.

¹⁵ Chorvatka Anna Hubená, narozená 1877, mi zpívala a tančila svatební vrtěnou „portu“ s tímto textem koncem padesátých let: Zgubila sam portu, zeljeny věnac, gdo je mi ga našav, lipi mladenac.

¹⁶ Srov. Karásek, Josef: Poštorná, Nová Ves, Hlohovec. In: Sborník Čechů dolnorakouských, Vídeň 1895. Přetisk v Antologii Moravští Charváti, s. 55n. Tanec s očepenou nevěstou za doprovodu písně Ztratila jsem pentlu, zelený věnac, při němž se tančí tzv. „moravská“, je popsán na s. 76–77. Jde o svatební vrtěnou, při které se vrtí „hned vlevo, hned vpravo.“

¹⁷ Viz Krobóth, Benjamin: Die kroatischen Bewohner von Themenau in Niederostereich. Zeitschrift für Volkskunde III, 1897, s. 193n. – Krobóthův popis „vyvádění nevěsty po obědě nevěstiným kmotrem ‚statikou‘ nebo jeho zástupcem na stole v tanci, ‚vrtená‘ za písně A já moju ženu na jarmark poženu...“ potvrzuje údaj o tanci nevěsty na stole, popsany již v roce 1808 J. A. Zemanem v pojednání Die Hochzeitsfeierlichkeiten der Podluzaken. In: Taschenbuch für Mahren und Schlesien. Brunn 1808, s. 145–146.

Vyvádění nevěsty „po stolech“ sice ne již na stole, ale před muzikanty uprostřed svatební světnice, popisuje Jan Noháč ve Slovácké svatbě od Břeclavě. Vyšlo v Břeclavi 1930. Družba vezme k tanci nevěstu. Před hudebníky zazpívá Štýry noci nespala sem. Muzikanti zahrají a družba tančí s nevěstou „vrtěnú“... (s. 22). – Protějškem chorvatské „porty“ je pak po čepení nevěsty tanec starosvatky s očepenou nevěstou, která s ní tančí rovněž vrtěnou na píseň Za Moravů kopa sena... (s. 23). – Svatební vrtěná v této podobě se tančila začátkem šedesátých let tohoto století po čepení v sále na svatbě Jitky Tučkové-Pavelkové v Kosticích, tzv. „svatební sólo“.

¹⁸ Srov. Důžek, Stano: Tanečná tradícia. In: Ján Podolák a kol.: Vajnory, Bratislava 1978, s. 313–314.